

FAS'IN ENERJİ KRİZİNE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI: YEŞİL ENERJİ STRATEJİSİ

DR. HÜSNA TAŞ YETİM

Akademisyen

“

Fas, Ukrayna savaşı karşısında tarafsız bir politika tercih etmesine ve söz konusu yaptırımlara katılmamış olmasına karşın savaş dolayısıyla ülkedeki enerji ürünlerinin fiyatları gün bazında artış kaydetmekte ve böylece Fas ekonomisinde zorluklara yol açmaktadır. Ukrayna savaşı öncesinde Fas'ta tek haneli seyreden petrol litre fiyatı Rusya'nın enerji ambargosu neticesinde çift haneli rakamlara ulaşmıştır.

”

Fas'ın, 1990'lardan itibaren yıl bazında yaklaşık olarak kaydettiği %3'lük ekonomik büyüme hızında son yıllarda düşüş söz konusudur. Fas Merkez Bankasının son raporuna göre söz konusu tablonun ortaya çıkmasında Kovid-19 pandemisi ve küresel sıcaklığın yol açtığı kuraklığın yanı sıra Ukrayna savaşı dolayısıyla uluslararası enerji piyasalarında meydana gelen dalgalanma da önemli bir etkide bulunmaktadır. 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya gerçekleştirdiği askeri müdahaleyi takiben Rusya'nın kendisine uygulanan Batı merkezli

yaptırımlara bir karşılık olarak doğal gaz ithalini yaptırımlara katılan devletlere kesmesi uluslararası enerji piyasalarındaki petrol ve doğalgaz ile ilişkili olan tüm ürünlerin fiyatlarında rekor artışlar kaydedilmesine yol açarak küresel enerji krizine yol açmıştır.

FAS EKONOMİSİNDE ENERJİNİN ÖNEMİ

Fas, Ukrayna savaşı karşısında tarafsız bir politika tercih etmesine ve söz konusu yaptırımlara katılmamış olmasına karşın savaş dolayısıyla ülkedeki enerji ürünlerinin fiyatları gün bazında artış kaydetmekte ve böylece Fas ekonomisinde zorluklara yol açmaktadır. Ukrayna savaşı öncesinde Fas'ta tek haneli seyreden petrol litre fiyatı Rusya'nın enerji ambargosu neticesinde çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Ülke ekonomisinde önemli paya sahip olan otomotiv, ulaşım, iletişim ve sanayi başta olmak üzere birçok sektörün işlevselliğini sürdürebilmesinin enerjiyle mümkün olması ise Fas'ı

enerji konusunda acil önlemler almaya sevk etmiştir. Örneğin ulaştırma sektörü, ülkenin toplam enerji tüketiminin yüzde 38'ini oluşturarak Fas'taki en büyük enerji tüketicisi olmaya devam ediyor.

Tüm bunlar petrol ve doğal gaz enerji üreticisi olmayan ve bu enerji kaynaklarına olan ihtiyacının yaklaşık yüzde 90'ını ithal eden Fas'ın devlet bütçesinden enerji harcamalarına ayırdığı oranı oldukça arttırmıştır. Fas ilişkili yayımlanan son raporlara göre 2022 yılında petrolün bir tonu için harcanan para miktarı 10.283 dirheme ulaşarak aynı yıl içerisinde Fas'ın enerji faturasının 153 milyar dirhemine (Fas'ın yerel para birimi) üzerine çıkmasına yol açmıştır. Enerji maliyeti açısından % 7,2'lik artışa tekabül eden rekor seviye-

deki bu artış Fas'ın dış ticaret açığını arttırmaktadır. Fas bu duruma çözüm getirmeye yönelik olan yerel ve uluslararası düzeyli tedbirler almaktadır. Yenilenebilir/Yeşil enerji stratejileri Fas'ın bu kapsamdaki çözüm arayışları arasında öne çıkan en önemli girişimlerindedir.

“

Ülke ekonomisinde önemli paya sahip olan otomotiv, ulaşım, iletişim ve sanayi başta olmak üzere birçok sektörün işlevselliğini sürdürdürebilmesinin enerjile mümkün olması ise Fas'ı enerji konusunda acil önlemler almaya sevk etmiştir.

”

FAS'IN YEŞİL ENERJİ STRATEJİLERİ

Rabat yönetimi Ukrayna savaşının öneli ölçüde tetiklediği enerji sorununa çözüm arayışında önceliği,

ülkenin enerjide dışa olan bağımlılığını azaltmaya ve Fas'ı enerji üreticisi ve ihracatçısı konumuna getirmeye amaçlayan politikalar vermektedir. Bu hedef doğrultusunda Fas, petrol ve doğal gaz gibi yenilenemeyen enerji kaynaklarından ziyade bol miktarda sahip olduğu güneş, rüzgâr ve hidrokarbon gibi yenilenebilir kaynaklardan karşılamaya odaklanan stratejiler geliştirmektedir. Uluslararası enerji kuruluşları arasında yer alan Global Energy Monitor'un açıkladığı son rapora göre, Fas sahip olduğu 1,9 gigawatt (gw) güneş ve rüzgâr kapasitesiyle şu anda Mısır (3,5gw) ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden (BAE) (2,6gw) sonra gelen Arap dünyasının en büyük üçüncü yenilenebilir enerji kapasitesine ev

sahipliği yapıyor. 2009 yılında gündeme getirilen ve 2019 yılı itibarıyla ise uygulanmaya başlayan Yenilenebilir Enerji Politikası, Fas'ın bu enerji kapasitesini aktive etmek için geliştirdiği stratejilerden öne çıkmıştır.

“

Rabat yönetimi söz konusu hedeflerine 2030 ve 2050 yılları arasında ulaşmak amacıyla tasarladığı Yeşil Enerji Projesi'nin gelişimini desteklemek için çeşitli temel yasal ve kurumsal reformlar gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda öne çıkan erken girişimlerden biri 11 Şubat 2010 tarihinde çıkarılan 13-09 sayılı kanundur.

”

2019 yılında Fas Yenilenebilir Enerji Ajansının (MASEN) kurulmasıyla birlikte kurumsal bir nitelik kazanan söz konusu stratejiyle Fas, 2030 yılına kadar enerji ihtiyacının yüzde 52'sini 2050 yılına kadar ise yüzde seksenini yenilenebilir enerjilerden üretmeyi hedeflemektedir. “İddialı” olarak nitelendirilen bu strateji doğrultusunda Rabat yönetimi ülkenin enerji gereksiniminin yüzde 20'sini güneşten, yüzde 20'sini rüzgârdan ve yüzde 12'sini ise hidrokarbondan karşılamayı hedeflemektedir. Strateji kapsamında ülkedeki yerli sanayi, ulaşım ve iletişim sektör

üreticilerinin enerji ihtiyacını büyük oranda karşılamayı hedefleyen Fas, aynı zamanda Ukrayna savaşının, Covid-19 pandemisinin ve küresel kuraklığın ülke ekonomisinde oluşturduğu olumsuz tabloyu da onarmak istemektedir.

Rabat yönetimi söz konusu hedeflerine 2030 ve 2050 yılları arasında ulaşmak amacıyla tasarladığı Yeşil Enerji Projesi'nin gelişimini desteklemek için çeşitli temel yasal ve kurumsal reformlar gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda öne çıkan erken girişimlerden biri 11 Şubat 2010 tarihinde çıkarılan 13-09 sayılı kanundur. Ağustos 2015 tarihinde yürürlüğe giren bu kanun ile yenilenebilir enerji sektörünün serbestleştirilmesi, özel şirketlerin hem yenilenebilir elektrik üretiminde hem de ulusal şebekelerin ihracatı üzerinden rekabet etmelerine izin verilmiştir. Yine aynı kanun kapsamında kurulan MASEN, yenilenebilir enerji projesine katkıda bulunmak isteyen yerel ve uluslararası proje girişimcilerine onay ve arazi edinişi sağlamaktadır. Çeşitli enerji kurumlarını bir araya getiren ve yatırım için devlet garantisi sağlayan tek kurum niteliğindeki bu organizasyon böylece Fas'ın, yenilenebilir enerji sektörüne hem yerel düzeyde hem de uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği iş birlikleri ve faaliyetleriyle yoğun yatırım yapması sürecini kolaylaştırıyor.

YENİLEBİLİR ENERJİYE ULUSLARARASI ORTAKLAR

Proje kapsamındaki güneş, rüzgâr ve hidrokarbon enerji projelerinin bir kısmı ülkede öne çıkan yerel enerji firmalarına devredilirken, bir kısmı da BAE, ABD ve İngiltere ile gerçekleştirilen iş birlikleri çerçevesinde hayata geçirilmektedir. MASEN ve Fas Enerji Geçişi ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakanlığı tarafından çok sahalı güneş enerjisi projesi olan Noor PV II programının ilk inşa aşaması kapsamında başlatılan uluslararası ihale Nisan 2022 tarihinde Dubai merkezli AMEA Power enerji şirketine verildi. Söz konusu çalışmalar kapsamında AMEA Power, Fas'ta iki güneş enerjisi santrali kurma görevini sürdürmektedir. BAE'nin Yenilenebilir Enerji kurumlarından biri olan MASDAR ise Fas'ın “Afrika Yeşili” ismini verdiği güneş enerjisi santralini geliştirmesine maddi ve operasyonel katkılarda bulunmaktadır.

 maseen
endless power for progress

“

Proje için yapılan kapsamlı harcamaların devlet bütçesinin önemli bir kısmının bu alana ayrılmasına yol açacağı ve bu durumun bütçeyi ve dış ticareti olumsuz etkileyebileceği eleştirilerde öne çıkan ilk husustur. Eleştirilenler bu projenin ülkenin enerji ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılamayacağı konusundaki endişelerini de ayrıca ifade etmektedir.

”

Fas, yenilenebilir enerji için gerekli olan yatırımların bir kısmını BAE'li enerji firmalarıyla geliştirdiği iş birliklerinin yanı sıra ABD'nin özel yatırımcılardan oluşan bir konsorsiyum ile de yönetmektedir. Rabat hükümeti, ülkenin çöl kesimlerinde güneş panelleri ve rüzgâr çiftlikleri inşa etmek için ise İngiltere ile birlikte çalışıyor. Fas, şu anda İngiltere ile geliştirmiş olduğu 18 milyar sterlin (20 milyar dolar) değerindeki Xlinks enerji projesi kapsamında yaklaşık 370 mil karelik bir çöl alanı kapsayan Guelmim-Oued Noun bölgesinde 12 milyon güneş paneli ve 530 rüzgâr türbini kurma çalışmalarını sürdürmektedir. Bu proje kapsamında Fas'ın 2030 yılına gelindiğinde yedi milyondan fazla İngiliz

evine enerji sağlayabilecek kapasiteye ulaşması öngörülmektedir. İngiltere'ye bu aktarımın dünyanın en uzun denizaltı elektrik kablo-suyla yapılacağı belirtilmektedir.

Fas, bu çalışmalar neticesinde 2020 yılında yenilenebilir enerji oranını tüm enerji kaynakları içerisinde yüzde 37'ye ve 2021 yılında ise yüzde 38,2 dolayına yükseltmiştir. Fas hâlihazırda elektrik ihtiyacının yüzde 40'a yakını yenilenebilir enerjiden sağlasa da bu oran ülkenin belirlediği yüzde 42 dolayının altındadır. Orta vadede hedeflenen yüzde 60'a ulaşılması için Fas'ın önümüzdeki beş yıl içinde güneş ve rüzgâr enerjisinden 14,4gw daha üretmesi beklenmektedir. Rabat hükümeti söz konusu stratejiyle 2030 ve 2050 yılları için belirlediği oranlara ulaşmak için çalışmalarını hâlihazırda sürdürmektedir. Fas Kralı Muhammed Sidi'nin 22 Kasım 2022 tarihinde Fas'ın yenilenebilir enerji projesi kapsamında yer alan çeşitli uluslararası ve ulusal enerji sektörlerinin katılımıyla gerçekleştirilen bir toplantıda kullandığı şu ifadeler bu kapsamda dikkate değerdir. “Fas, enerji egemenliğini güçlendirmek, enerji maliyetlerini düşürmek ve gelecek yıllarda kendi-

sini düşük karbonlu bir enerji ve ekonomi sektöründe konumlandırmak için yenilenebilir enerjilerin konuşlandırılmasını hızlandırmalıdır.”

Sonuç olarak yenilenebilir enerji projeleri kapsamında rüzgâr, güneş ve hidrokarbon gibi alternatif enerji üretim kaynaklarına uluslararası ve yerel düzeyde gerçekleştirilen faaliyetler neticesinde yaklaşık 10.000 Faslıya iş olanağı da sunmakta ve ülkedeki işsizlik oranına görece iyileştirme yapmaktadır. Diğer taraftan bu proje maliyeti ve içeriği bakımından çeşitli eleştiriler almaktadır. Proje için yapılan kapsamlı harcamaların devlet bütçesinin önemli bir kısmının bu alana ayrılmasına yol açacağı ve bu durumun bütçeyi ve dış ticareti olumsuz etkileyebileceği eleştirilerde öne çıkan ilk husustur. Eleştirilenler bu projenin ülkenin enerji ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılamayacağı konusundaki endişelerini de ayrıca ifade etmektedir. Bununla birlikte Faslı yetkililer projenin hedeflenen zamanda tamamlanması durumunda bütçe açığını ve ülkenin enerji ihtiyacını büyük oranda kapatılacağını belirtmektedir. ■

